

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อ : “หลักสิทธิมนุษยชน”

เรื่อง : การดำเนินการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์
เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

จัดทำโดย

นายจรินทร์ จักกะพาก

รหัส 570203

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ 2

วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การดำเนินการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหา จังหวัดชายแดนภาคใต้

1. บทนำ

จากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนเกิดผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศในด้านความมั่นคงและกระบวนการยุติธรรม รัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศทุกรัฐบาลที่ฝ่ายมาได้กำหนดให้การแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำความสงบและความสุขกลับคืนสู่ประชาชนในพื้นที่เป็นนโยบายสำคัญเร่งด่วน โดยมีการกำหนดองค์กรและบุคคลผู้รับผิดชอบทั้งฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครอง และตำรวจ ตลอดจนมีการปรับปรุงระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้หลายฉบับ เช่น การประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 เพื่อให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปควบคุมพื้นที่ที่มีปัญหาความไม่สงบอย่างรุนแรง และสามารถควบคุมสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.2551 โดยกำหนดให้นายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้ารัฐบาลเป็นผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (ผอ.รมน.) มีผู้บัญชาการทหารบก เป็นรองผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (รอง ผอ.รมน.) แม่ทัพภาคเป็นผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน หรือ ผอ.รมน.ภาค มีหน้าที่รับผิดชอบและสนับสนุนการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร สำหรับปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น อยู่ในความรับผิดชอบของแม่ทัพภาคที่ 4 ในฐานะผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 (ผอ.รมน.ภาค 4) โดยล่าสุดในปี พ.ศ.2553 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2553 เพื่อกำหนดองค์กร หน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกำหนดให้มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ “กพต.” เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และหน้าที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือเรียก

โดยย่อว่า “ศอ.บต.” ให้เป็นส่วนราชการรูปแบบเฉพาะที่ไม่สังกัดหน่วยงานใด มีฐานะเป็นนิติบุคคล และอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี โดยมีเลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีฐานะเทียบเท่าปลัดกระทรวง เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงาน

แม้ทุกรัฐบาลที่ผ่านมาจะได้บูรณาการการทำงานร่วมกันของส่วนราชการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาที่ตาม แต่ปัญหาการก่อความไม่สงบในพื้นที่ที่ยังคงเกิดขึ้นอยู่ ซึ่งความยืดเยื้อของปัญหานั้น ส่วนหนึ่งมาจากการกระทำของกลุ่มผู้ก่อเหตุรุนแรงที่มีอุดมการณ์ต่างจากรัฐและแรงจูงใจในการก่อเหตุอื่นๆ เช่น ผลประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลในพื้นที่ ความบาดหมางของคนต่างศาสนา ความขัดแย้งส่วนตัว ข้อจำกัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ตลอดจนความรู้สึกแปลกแยก การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในการบังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความไม่มั่นใจในกระบวนการยุติธรรม เกิดการต่อต้านและต่อสู้ในรูปแบบต่างๆ จนไปถึงการก่อการร้ายที่รุนแรงและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จากปัจจัยดังกล่าวศูนย์ปฏิบัติการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศปก.กปต.) จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้ง “คณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ขึ้น เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การรับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการดำเนินการออกหมายจับในคดีความมั่นคงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งหมายจับตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 และหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 จนถึงปัจจุบันมีการออกหมายจับไปแล้ว 9,911 คดี โดยมีศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 จังหวัด ได้แก่ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส รวมทั้งได้มีการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ที่ส่วนกลาง (กระทรวงมหาดไทย) เพื่อบูรณาการการทำงานกับส่วนราชการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาจนสามารถให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เคยมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อรัฐกลับมา มีทัศนคติที่ดี มีความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อรัฐ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานมากขึ้น รวมทั้งปัญหาความทุกข์ร้อนต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาความไม่ยุติธรรมจากการดำเนินคดีความมั่นคง ทั้งกรณีถูกหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและหมายจับตามพระราชบัญญัติการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ให้ได้รับการเยียวยาแก้ไขและเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ปัญหาชายแดนภาคใต้คลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2. ขั้นตอนการดำเนินการ

ในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ได้มีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

2.1 การศึกษาข้อมูล ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเอกสารอ้างอิงต่างๆ จะพบว่าพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีชายทะเลที่สวยงามทอดยาว มีป่าเขาดันไม้ที่สมบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารและผลไม้มากมายหลายชนิด ประชาชนมีอัตลักษณ์พิเศษ เนื่องจากเป็นชนชาติพันธุ์มลายูและนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ จึงมีขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ โดยย้อนไปเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 อาณาจักรลังกาสุกะ ได้ก่อตัวขึ้นเป็นอาณาจักรแห่งแรกในแหลมมาลายู ได้รับอิทธิพลทางศาสนาและวัฒนธรรมจากฮินดู-พุทธ หรือ ฮินดู-ชวา โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอาณาจักรลังกาสุกะถูกอาณาจักรศรีวิชัยเข้าครอบครอง สลับกับการเป็นอิสรภาพและล่มสลายไป ก่อเกิดอาณาจักรปัตตานีขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งตรงกับอาณาจักรสุโขทัยเรืองอำนาจ ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 ประมาณปี พ.ศ.2329 หรือ 228 ปีมาแล้ว อาณาจักรปัตตานีได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม ส่งผลให้เกิดการต้านการปกครองจากเจ้าเมืองที่มีเชื้อสายมลายูเป็นระยะๆ และรุนแรงที่สุดในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทั้งนี้พระองค์ทรงได้ประกาศใช้ “กฎข้อบังคับสำหรับปกครอง 7 หัวเมือง ร.ศ. 120” ขึ้น เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2444 ส่งผลให้เจ้าเมืองในหัวเมืองมลายูสูญเสียอำนาจที่มีมาแต่เดิม จึงก่อให้เกิดการต่อต้านเป็นระยะๆ ต่อมาราชอาณาจักรสยามได้แบ่งอาณาจักรปัตตานี เป็น 3 จังหวัด ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยในสมัยของพระองค์ได้ทรงเล็งเห็นว่าปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานีซึ่งเป็นอาณาจักรปัตตานีมาก่อน อาจส่งผลต่อปัญหาความมั่นคงและการต่อต้านรัฐเพื่อแบ่งแยกดินแดนกลับไปปกครองตนเอง ดังนั้นจึงได้ทรงวางหลักรัฐประศาสนนโยบายสำหรับมณฑลปัตตานีเป็นการเฉพาะ

2.2 การศึกษานโยบาย กรอบแนวทาง และยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2.1 นโยบายและแนวทางการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมา

ในปี พ.ศ.2524 สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ใช้นโยบาย “การเมืองนำการทหาร” โดยมีคำสั่งที่ 8/2524 ลงวันที่ 20 มกราคม 2524 ให้มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และกองบัญชาการผสมพลเรือนทหารที่ 43 (พตท.43) ขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยสันติวิธีในการดึงผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่เข้ามาร่วมพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ สร้างความเป็นธรรมเป็นเสมอภาคในพื้นที่ ต่อมารัฐบาลในสมัยนายบรรหาร ศิลปะอาชา เป็นนายกรัฐมนตรีได้มีการปรับปรุงแนวทางการบริหารราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใหม่อีกครั้ง โดยให้มีการเพิ่มคณะกรรมการอำนวยการแก้ไขปัญหาความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ (คป.ชต.) และหลังจากนั้นอีก 6 ปีต่อมา รัฐบาลภายใต้การนำของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ได้มีคำสั่งยุบศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และกองบัญชาการผสมพลเรือนทหารที่ 43 (พตท.43) และได้มีความพยายามจัดตั้งองค์กรเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหลายรูปแบบ เช่น คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.)/กอ.สสส.จชต./กสชต./กบชต. รวมทั้งการเปลี่ยนบุคลากรผู้รับผิดชอบ เป็นต้น

จนกระทั่งเมื่อมีการรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน 2549 โดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คมข.) นำโดยพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบก และได้แต่งตั้งให้พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้มีการรื้อฟื้น ศอ.บต. และ พตท. ขึ้นมาใหม่ โดยนายยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดความเป็นธรรมและกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรม ในการฟื้นฟูอำนาจรัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ การสร้างความตระหนักของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของความหลากหลายในวิถีคิด วิถีชีวิต และวัฒนธรรม มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานแก้ไขปัญหา

2.2.2 นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน

รัฐบาลโดยสภาความมั่นคงแห่งชาติได้จัดทำนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2555 – 2557 โดยน้อมนำกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นหลักในการปฏิบัติในแนวทางสันติวิธี ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กปต.) ทำหน้าที่เร่งรัด กำกับ ติดตาม บูรณาการการทำงานในพื้นที่ให้เป็นไปแนวทางเดียวกัน โดยมีวิสัยทัศน์คือ “เร่งนำสันติสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความเป็นธรรม เกียรติยศ ศักดิ์ศรีและความ

เจริญรุ่งเรืองกลับคืนสู่พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ยุทธศาสตร์หลัก คือ “น้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และหลักรัฐประศาสนนโยบายของรัชการที่ 5 ซึ่งวางไว้สำหรับการปฏิบัติราชการ ประกอบกับการใช้ 1 ยุทธศาสตร์หลัก 9 ประเด็น ยุทธศาสตร์ 9 เป้าหมาย 14 วัตถุประสงค์ 52 กลยุทธ์ และพันธกิจ 12 ประการ ในการดำเนินงาน

2.2.3 การศึกษารอบแนวคิดที่เกี่ยวกับปัญหาความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สภาพพื้นฐานของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นฐานเป็นชุมชนมุสลิม มีองค์ประกอบของวิถีชีวิตที่สำคัญคือ ความยุติธรรม ความเสมอภาค และการปรึกษาหารือ โดยเฉพาะความยุติธรรมและความเสมอภาคถือเป็นวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่ ดังนั้นหากมีกรณีที่ประชาชนไม่ได้รับความยุติธรรมหรือมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของรัฐปฏิบัติไม่เสมอภาค ยุติธรรม กตขี้ข่มเหง ไม่เคารพให้เกียรติวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อของประชาชน ประชาชนในพื้นที่จะสะท้อนความรู้สึกออกมาค่อนข้างรุนแรง รวดเร็ว และมีพลังอย่างมาก

ดังนั้น การอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนในพื้นที่นั้น รัฐจะต้องสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นที่พึงของประชาชน โดยจัดเงื่อนไขความไม่ยุติธรรมทุกรูปแบบ การบริหารงานยุติธรรมแบบบูรณาการ การพัฒนากฎหมายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่รวมทั้งสนับสนุนให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม การพัฒนาโลกเพื่อทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนและการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือก ภายใต้กรอบแนวคิด 4 ด้าน ได้แก่

- 1) การพัฒนากระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก
- 2) การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือก/สมานฉันท์ ด้วยการพัฒนาให้มีระบบการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาททุกระดับ
- 3) การพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชน เพื่อให้องค์กรภาคประชาชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 4) การพัฒนาระบบงานในสำนักบริหารงานยุติธรรม ให้สามารถเชื่อมโยงนำไปสู่การปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม

โดยคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ได้เสนอยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมั่นในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

- 1) การสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ด้วยการทำคดีสำคัญให้ปรากฏ และดำเนินการเยียวยา บรรเทาความเสียหายผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานที่ผิดพลาดอย่างเป็นรูปธรรม
- 2) การสร้างเอกภาพของการกำหนดนโยบายการบริหารงานยุติธรรม เน้นแนวทางสันติวิธี ภายใต้หลักนิติธรรม และยุติธรรมชุมชน
- 3) เสริมสร้างประสิทธิภาพของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรม มีการจัดทำคู่มือสำหรับประชาชน เน้นการนำนิติวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ และการให้ความสำคัญต่อหลักสิทธิเสรีภาพทางกฎหมาย
- 4) สร้างระบบการตรวจสอบการดำเนินการยุติธรรม เช่น การตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบ โดยมีภาคประชาชนร่วมด้วย การจัดตั้งกองทุนยุติธรรม
- 5) การปรับทัศนคติและวิถีปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม
- 6) เสริมสร้างบทบาทของภาคประชาสังคมในกระบวนการยุติธรรม และพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือก ด้วยการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน พัฒนารูปแบบผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน การใช้มัชยิดเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหา

2.3.4 การศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหายังจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการดำเนินการรับเรื่องราวร้องทุกข์ จำนวน 5 กรณีศึกษา

ในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหายังจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาลนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษางานวิจัยและรายงานผลการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา จำนวน 5 กรณี ดังนี้

- 1) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหายังจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เรื่อง บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในการรักษาความสงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อปี พ.ศ.2550 ของนายขวัญชาติ วงศ์ศุภนันท์ พบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นกลไกสำคัญในระดับท้องที่ในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ประชาชนในพื้นที่ และเป็นคนกลางระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการขจัดความขัดแย้ง

- 2) การศึกษาข้อมูลเรื่องปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ กิจถาวร แห่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีและคณะ เมื่อปี พ.ศ.2549 เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาประวัติศาสตร์ ศาสนา และชาติพันธุ์มลายู โดยงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อทราบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เพื่อนำมาปรับใช้ในการจัดตั้งศูนย์ฯ ต่อไป
- 3) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศูนย์ดำรงธรรมของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน โดยสำนักตรวจราชการและเรื่องราวร้องทุกข์ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อปี พ.ศ.2545 ซึ่งงานวิจัยนี้พบว่าการร้องเรียน/ร้องทุกข์ของประชาชนผ่านศูนย์ดำรงธรรม ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- 4) การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษากรณี เทศบาลนครยะลา จังหวัดยะลา โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ระหว่างปี พ.ศ.2547-2552 งานศึกษาวิจัยนี้พบว่า ศูนย์ดำรงธรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 5) รายงานการศึกษาเกี่ยวกับศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย กับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ศึกษากรณีศูนย์ดำรงธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย โดยมีที่ตั้งอยู่ ณ ศาลากลางจังหวัดทุกจังหวัด มีเจ้าหน้าที่คอยรับเรื่อง 24 ชั่วโมง อยู่ในการควบคุมกำกับดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด มีช่องทางในการร้องเรียนร้องทุกข์หลายช่องทาง เช่น จดหมาย การมาติดต่อด้วยตนเอง ร้องเรียนผ่านสายด่วน 1881 เป็นต้น ส่งผลให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ดีขึ้น

2.2.5 การศึกษากรอบแนวคิดและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติและ ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

นโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ถือเป็นนโยบายสาธารณะ (Public Policy) โดยฝ่ายบริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและฝ่ายข้าราชการประจำจะนำนโยบายไปแปลงสู่การปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงกรอบแนวคิดและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติของนักวิชาการต่างๆ ดังนี้

1) กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ

- ความหมาย

เพรสแมน และ วิลด์ฟสกี (Jeff L.Pressman and Aron Widalsky อ้างถึงใน ประชุม รอดประเสริฐ 2535 : 16) ได้นิยามการนำนโยบายไปปฏิบัติว่า หมายถึง ระดับการเกิดขึ้นของผลนโยบายที่คาดคะเนไว้และการนำนโยบายไปปฏิบัติอาจได้รับการมองว่าเป็นกระบวนการของปฏิสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายที่กำหนดไว้กับการปฏิบัติทั้งหลายที่มุ่ง (Geared) ไปสู่การกระทำให้บรรลุผล

แวน มิเตอร์ และ แวนฮอร์น (Donal S. Van Meter and Carl E. Van Horn อ้างถึงใน ศุภชัย ยาวะประภาช 2540 : 48) ได้นิยามการนำนโยบายไปปฏิบัติว่าหมายถึง การดำเนินการโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในภาครัฐ หรือภาคเอกชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมุ่งที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จโดยตรงตามวัตถุประสงค์จากการตัดสินใจดำเนินนโยบายที่ได้กระทำก่อนหน้านั้นแล้ว

วรเดช จันทรศร (2527 : 2) ได้สรุปเป็นความหมายของการนำนโยบายไปปฏิบัติไว้ว่าการดำเนินนโยบายไปปฏิบัติเป็นเรื่องของการศึกษาว่า “องค์กร นิติบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถนำและกระตุ้นให้ทรัพยากรทางการบริหารทั้งหมดปฏิบัติให้บรรลุตามนโยบายที่ระบุไว้หรือไม่เพียงใด หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การนำนโยบายไปปฏิบัติให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของความสามารถที่จะผลักดันให้การทำงานของกลไกที่สำคัญทั้งหมด สามารถบรรลุผลตามนโยบายที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้”

จากคำนิยามของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติ หมายถึง การดำเนินการโดยบุคคล หรือกลุ่มบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชนโดยมุ่งที่จะ

ให้นโยบายบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้แล้ว ทั้งนี้ลักษณะการดำเนินการดังกล่าวจะต้องสังเกตและตรวจสอบได้จากปรากฏการณ์ที่เป็นจริง

- ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีองค์ประกอบ เช่น ด้านเนื้อหาสาระของนโยบาย ด้านสภาพแวดล้อมของนโยบาย (Policy Content) เช่น การติดต่อสื่อสาร การสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นต้น

- เครื่องชี้วัดประสิทธิผลในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ มีด้วยกัน 3 แนวทาง (วรเดช จันทรศร 2527 : 195 - 200) วัดได้จากระดับความร่วมมือที่ผู้รับนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าระดับความร่วมมือของผู้ปฏิบัติมีสูง ระดับความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติก็มีสูงตามไปด้วย หรือวัดจากการบรรลุผลการปฏิบัติตามนโยบายนั้น และวัดจากนโยบายนั้นก่อให้เกิดผลการปฏิบัติในระยะสั้น (Short-run Performance) และหรือก่อให้เกิดผลกระทบ (Impact) ตามที่พึงปรารถนาหรือไม่

2) แนวความคิดเกี่ยวกับการร้องเรียน/ร้องทุกข์

ความหมายของการร้องเรียน/ร้องทุกข์ ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๙๒๘)

ให้ความหมายของคำว่า ร้องเรียน ร้องทุกข์ ไว้ดังนี้

ร้องเรียน หมายถึง เสนอเรื่องราว

ร้องทุกข์ หมายถึง บอกความทุกข์เพื่อขอให้ช่วยเหลือ

คู่มือการดำเนินการแก้ไขปัญหการร้องทุกข์/ร้องเรียน (๒๕๕๓: ๑-๒)

ได้แบ่งแยกพิจารณาความหมายของคำว่า “เรื่องราวร้องทุกข์ ร้องเรียน” ไว้ ๒ ประการ คือ

(๑) เรื่องร้องทุกข์ ร้องเรียน ข้าราชการ หมายถึง เรื่องราวที่ข้าราชการเป็นผู้ถูกร้องเรียน เนื่องจากปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติตนไม่เหมาะสม

(๒) เรื่องร้องทุกข์ ร้องเรียน ของประชาชน หมายถึง เรื่องราวที่ผู้ร้องเรียนประสงค์ให้ได้รับการปลดเปลื้องความทุกข์ที่ตนได้รับ หรือเป็นเรื่องที่ผู้ร้องเรียนหรือผู้อื่นหรือสาธารณชนได้รับความเสียหาย และยังรวมถึงข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชนอีกด้วย

อุกฤษ มงคลนาวิน (๒๕๔๐: ๓) การร้องทุกข์ คือ การที่บุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ข้าราชการ พนักงานหรือลูกจ้างขององค์การของรัฐหรือของเอกชน ซึ่งได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายหรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือจากหน่วยงานของรัฐ และต้องการให้มีการแก้ไขเยียวยา

ความเดือดร้อนหรือเสียหายนั้นหรือแก้ไขข้อบกพร่องในระบบราชการ การร้องทุกข์นี้จึงเป็นการร้องเรียนเพื่อขอให้มีการแก้ไขความเดือดร้อนหรือข้อขัดแย้งที่มีอยู่ระหว่างบุคคลดังกล่าวกับหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยราชการ มิใช่การแก้ไขความเดือดร้อนหรือข้อขัดข้องที่มีอยู่ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง

ชาญชัย แสวงศักดิ์ (๒๕๔๐: ๑๓-๑๔) การร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐฝ่ายปกครอง แบ่งได้เป็น ๓ กรณี

(๑) โดยการร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐฝ่ายปกครอง ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งการร้องทุกข์นั่นเองเพื่อให้พิจารณาทบทวนเรื่องนั้นใหม่ เช่น ร้องทุกข์ต่อนายอำเภอ ให้พิจารณาทบทวนคำสั่งของนายอำเภอที่เป็นต้นเหตุแห่งการร้องทุกข์

(๒) โดยการร้องทุกข์ต่อผู้บังคับบัญชาหรือ “หน่วยเหนือ” ของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐฝ่ายปกครองซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งการร้องทุกข์เพื่อให้พิจารณาแก้ไขปัญหาในเรื่องนั้น เช่นในกรณีที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของกำนัน ประชาชนก็อาจร้องทุกข์ต่อนายอำเภอหรือผู้ว่าราชการจังหวัดให้สั่งระงับหรือยกเลิกการกระทำดังกล่าวของกำนันได้

(๓) โดยการร้องทุกข์ต่อองค์กรต่างๆ ของฝ่ายปกครองซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการรับพิจารณาคำร้องทุกข์ของประชาชน เช่น ศูนย์รับเรื่องร้องทุกข์ของส่วนราชการต่างๆ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี หรือคณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ เป็นต้น

สรุป การร้องเรียน/ร้องทุกข์ หมายถึง การที่ประชาชนบอกเล่าเรื่องราวต่อหน่วยงานของรัฐเพื่อขอให้ช่วยเหลือ แก้ไข บรรเทาความเดือดร้อน หรือตรวจสอบข้อเท็จจริง อันเนื่องมาจากการได้รับความเดือดร้อน ความไม่เป็นธรรม หรือ พบเห็นการกระทำผิดกฎหมาย

3. กระบวนการที่นำไปสู่การดำเนินการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 1 ศูนย์ปฏิบัติการคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนใต้ ได้มีคำสั่งศูนย์ปฏิบัติการที่ 19/2556 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2556 แต่งตั้งคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น โดยแต่งตั้งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นหัวหน้าคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ โดยเน้นภารกิจการอำนวยความสะดวก การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะการรับเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 2 การลงพื้นที่ของคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ เพื่อรับทราบข้อร้องเรียนและปัญหา รวมทั้งความต้องการของประชาชนในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 การอนุมัติจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นองค์กรสนับสนุนการทำงานของคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ โดยแบ่งโครงสร้างการทำงานเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1) ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส มีศูนย์ฯ และที่ตั้งดังนี้

1.1) ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศรท.ศชต.) ใช้ที่ตั้งของอาคารกองรักษาการณ์กองกำกับการปฏิบัติการพิเศษ ศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศชต.)

1.2) ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของตำรวจภูธรจังหวัดยะลา (ศรท.ภ.จว.ยะลา) ใช้ที่ตั้งของสถานที่ตำรวจภูธรเมืองยะลา จังหวัดยะลา

1.3) ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของตำรวจภูธรจังหวัดปัตตานี (ศรท.ภ.จว.ปัตตานี) ใช้ที่ตั้งของสถานที่ตำรวจภูธรเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี

1.4) ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของตำรวจภูธรจังหวัดนราธิวาส (ศรท.ภ.จว.นราธิวาส) ใช้ที่ตั้งของสถานที่ตำรวจภูธรเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส

2) ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ส่วนกลาง) ของกระทรวงมหาดไทย ใช้ที่ตั้งคืออาคารศาลว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นที่ทำการของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ ทำหน้าที่ในการประสานข้อมูลกับศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่อีก 4 ศูนย์ โดยจะได้อธิบายตามแผนผัง ตามท้ายภาคผนวก ก.

ขั้นตอนที่ 4 การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ภายในสำนักงาน ยานพาหนะ

ขั้นตอนที่ 5 การขออนุมัติต่อหัวหน้าคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ ขออนุมัติกำหนดกรอบอำนาจหน้าที่ของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ให้เน้นเรื่องการออกหมายจับในคดีความมั่นคงทั้งหมายจับตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 และหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลักเมื่อศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ได้ขยายไปยังศาลากลางจังหวัด และที่ว่าการอำเภอก็จะดำเนินการรับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาความเดือดร้อนอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาด้าน

คุณภาพชีวิต ด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านศาสนา และด้านความมั่นคง ตามลำดับต่อไป ทั้งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ แต่ละแห่งควรมี 6 ข้อ ดังนี้

1) รับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชนที่อ้างว่าได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคงในพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ

2) ประชาสัมพันธ์ ชี้แจง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และทำความเข้าใจกับประชาชนให้ทราบอย่างทั่วถึงทุกตำบลหมู่บ้าน

3) รายงานผลการรับเรื่องราวร้องทุกข์ต่อผู้บังคับบัญชา และคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทราบทุกระยะ

4) ประสานข้อมูลหรือการปฏิบัติกับหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาการร้องทุกข์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ

5) ซักถาม หรือสอบสวนปากคำผู้ร้องทุกข์หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ร้องทุกข์

สำหรับศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ (ส่วนกลาง) กระทรวงมหาดไทย (ศรท.มท.) นั้น ให้มีหน้าที่เช่นเดียวกับศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ และตำรวจภูธรจังหวัดแต่ให้เพิ่มเติมหน้าที่ในการสรุป ประมวลผล และรายงานข้อมูลภาพรวมการดำเนินการของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกแห่ง รวมทั้งรายงานผลการช่วยเหลือประชาชนให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยที่ได้รับมอบหมาย/หัวหน้าคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ทราบทุก ๑ เดือน เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวรายงานให้ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ผอ.ศปก.กปต.) และนายกรัฐมนตรีทราบต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การประชาสัมพันธ์ของการรับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ ให้ประชาชนในพื้นที่ทราบผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ นอกจากนี้ศูนย์ในพื้นที่ยังได้กำหนดให้มีการเชิญชวนภาคประชาการ ภาคท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิม เข้าร่วมเป็นคณะทำงานเพื่อเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์ เชิญชวนตัวแทนประชาชนที่อยู่ในอำเภอห่างไกล หรือในกรณีที่ไม่ประสงค์หรือไม่สะดวกจะเข้าพบเจ้าหน้าที่ศูนย์ ทั้งนี้เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายตามนโยบายของรัฐบาล

ขั้นตอนที่ 7 การพิจารณาคัดเลือกเจ้าหน้าที่ที่เป็นชาวไทยมุสลิมและสามารถพูดภาษาอาหรับได้ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลหมายจับในคดีความมั่นคง ทั้งหมายจับตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 หรือตามหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แยกรายจังหวัด/อำเภอ ไว้เป็นฐานข้อมูลในการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 8 ขั้นตอนและกระบวนการรับเรื่องราวร้องทุกข์ (ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ ในระดับพื้นที่ทั้ง 4 ศูนย์) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

- 1) การยื่นเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์ด้วยตนเองของประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการออกหมายจับและดำเนินคดีความมั่นคงในกรณี หมายจับไม่เป็นธรรม ถูกบังคับให้สารภาพ ถูกทำร้ายร่างกายระหว่างถูกควบคุมตัว และคดีอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ได้ด้วยตนเองได้ที่ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ ในพื้นที่ที่ถูกออกหมายจับและดำเนินคดีด้านความมั่นคง
- 2) การยื่นเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์โดยวิธีการอื่นๆ เช่น การส่งจดหมายผ่านโทรศัพท์ โทรสาร สายด่วน 1567 ตู้ ปณ.101 ปณ.ฝ.มหาดไทย e-mail หรือ website : www.mahadthai.com เพื่อร้องเรียนร้องทุกข์ ทั้งในพื้นที่ และส่วนกลาง
- 3) การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้
  - 3.1) เมื่อได้รับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์จากประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม กรณีมายื่นคำร้องด้วยตนเองต้องให้ผู้ร้องทุกข์กรอกข้อมูล ตามแบบฟอร์มข้อมูล เรื่องราวร้องทุกข์ การไม่ได้รับความเป็นธรรม กรณีออกหมายจับและดำเนินการคดีความมั่นคงโดยละเอียด พร้อมแนบพยานเอกสารและหลักฐานประกอบที่เกี่ยวข้อง ในการนี้เจ้าหน้าที่ของศูนย์จะต้องคอยให้คำแนะนำประชาชนอย่างใกล้ชิดด้วย
  - 3.2) กรณีการร้องเรียนทางโทรศัพท์หรือช่องทางอื่นๆนั้น เจ้าหน้าที่ที่ต้องพยายามสอบถามค้นหาและประสานงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามแบบฟอร์มข้อมูลเรื่องราวร้องทุกข์ การไม่ได้รับความเป็นธรรมกรณีออกหมายจับและดำเนินการคดีความมั่นคง โดยอาจซักถามข้อมูลจากประชาชนผู้ร้องทุกข์รวมทั้งประสานข้อมูล/หาข้อเท็จจริงกับหน่วยงานราชการต่างๆ

เกี่ยวกับผู้ร้องทุกข์และประเด็นการร้องทุกข์อย่างรอบคอบว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรหรือให้ตรวจสอบ ข้อมูล/ข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วยความละเอียดรอบคอบ รวดเร็ว และโปร่งใส

3.3) อธิบายชี้แจง/ทำความเข้าใจกับผู้ร้องเรียน/ร้องเรียน และประสาน การปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ร้องเรียน/ร้องทุกข์ มีความเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติต่างๆ ตามแนวทางการ ปฏิบัติงานเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์โดยเคร่งครัด ซึ่งมีคำแนะนำในการปฏิบัติ 9 ข้อ ประกอบด้วย 1)การใช้กิริยาวาจาดังต้องเป็นไปอย่างสุภาพอ่อนน้อม 2)พึงศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ศาสนา และสังคม อย่างถ่องแท้เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการสื่อสาร 3)เน้นการบริการและเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างภาครัฐกับประชาชน 4)การกระทำอันใดที่ส่อไปในทางการสร้างเงื่อนไขต้องงดเว้นโดยเด็ดขาด 5)ความจริงใจเป็นสิ่งแรกที่น่าไปสู่การยอมรับ 6)การประสานด้านข้อมูลหรือการปฏิบัติกับหน่วยหรือ บุคคลที่ถูกกล่าวหาหรือร้องเรียนต้องอยู่ในพื้นฐานที่ความถูกต้อง ซอบธรรม และรับฟังข้อมูลรอบด้าน 7)พึงระมัดระวังในเรื่องของความลับทั้งส่วนบุคคลและของทางราชการ 8)สถิติ ข้อมูล การปฏิบัติ ต้องมี การวิเคราะห์ และรายงานตามลำดับชั้น 9)การวินิจฉัยหรือให้คำแนะนำต้องอยู่ในกรอบของระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย

3.4) เมื่อได้ข้อมูล/ประเด็นการร้องเรียน/ร้องทุกข์ปัญหาความเดือดร้อน แล้ว ต้องตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลและพยานหลักฐานเบื้องต้น เพื่อรายงานและเสนอเรื่อง ร้องเรียน/ร้องทุกข์ ให้หัวหน้าศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ ในแต่ละศูนย์ได้ทราบ เพื่อวินิจฉัยสั่งการ

3.5) สรุปผลการปฏิบัติงานประจำวัน ประจำเดือน พร้อมข้อเสนอแนะต่อ หัวหน้าศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในศูนย์ฯที่ตนเองสังกัดอยู่

3.6) ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตลอดจนและดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ภารกิจของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ บรรลุผลตาม นโยบายของรัฐบาลที่มุ่งหมายให้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คลี่คลายลงไป

4.ผลการดำเนินงาน

จากการเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 11 มิถุนายน 2556 เป็นต้นมา มีข้อมูลหมายจับคดีความ มั่นคงที่ได้ประมวลไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2547 จนถึงปัจจุบัน พบว่ามีทั้งสิ้น 9,911 หมาย แยกเป็นหมายจับ ตามพระราชกำหนดบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 จำนวน 5,281 หมาย มีผู้หลบหนี หมายจับจำนวน 942 หมาย และหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จำนวน

4,630 หมาย มีผู้หลบหนีหมายจับจำนวน 1,407 หมาย (ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 7 มิถุนายน 2556 – วันที่ 31 สิงหาคม 2556) ซึ่งอย่างไรก็ตามผลการดำเนินการของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์จะต้องดำเนินการให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้ถูกออกหมายจับต่อไป และในห้วงเวลาตั้งแต่วันที่ 7 มิถุนายน 2556 จนถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2556 (ประมาณ 3 เดือน) นั้น เบื้องต้นปรากฏว่ามีประชาชนมายื่นเรื่องราวร้องทุกข์จำนวน 62 เรื่อง แยกเป็น จังหวัด ยะลา จำนวน 19 เรื่อง จังหวัดปัตตานี จำนวน 31 เรื่อง และจังหวัดนราธิวาส จำนวน 12 เรื่อง ซึ่งได้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง ทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ไปส่วนหนึ่งแล้ว ทั้งนี้ ในส่วนของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ (ส่วนกลาง) กระทรวงมหาดไทย มีผู้ยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ จำนวน 13 เรื่อง อย่างไรก็ตามความสำเร็จที่เห็นได้อีกประการหนึ่ง หลังจากการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์และการลงพื้นที่ของคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ คือ มีผู้ต้องหาในคดีความมั่นคงเข้ามามอบตัวและใช้ช่องทางการร้องทุกข์ต่อของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์เพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นในอนาคต

5. ปัญหาอุปสรรค

5.1 ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาที่สั่งสมมานาน การนำหลักปรัชญา “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาปรับใช้อย่างจริงจัง การทำให้ผู้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบระดับนโยบายในการแก้ไขปัญหาภาคใต้ยอมรับแนวคิดใหม่ๆ โดยเฉพาะกรณีการเสนอให้มีคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์และศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น จึงเป็นเรื่องที่ยากพอสมควร

5.2 การประสานงาน และการลงพื้นที่เพื่อรับฟังปัญหาของคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ จะต้องเตรียมความพร้อมในทุกๆ ด้าน เนื่องจากเป็นพื้นที่อันตรายเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงบ่อยครั้ง

5.3 ข้าราชการตำรวจในพื้นที่มักไม่ยอมรับรูปแบบ แนวคิด โครงสร้าง วิธีการดำเนินของศูนย์ฯ ส่งผลเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

5.4 ความยากลำบากในการสรรหาเจ้าหน้าที่ที่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบกับสามารถพูดภาษาฮาวีได้ และเจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะต้องอุทิศตนเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาโดยได้ค่าตอบแทนน้อย

5.5 ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในระดับพื้นที่ และส่วนกลาง

5.6 กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดชายแดนภาคใต้มีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเจ้าหน้าที่จำเป็นต้องศึกษาให้ละเอียดรอบคอบ เพื่อป้องกันมิให้เกิดข้อผิดพลาดได้

5.7 การขาดการบูรณาการการทำงานกับส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน อีกทั้งยังมิได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ หน่วยสนับสนุนการดำเนินงานและงบประมาณที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีอุปสรรคในการทำงานพอสมควร

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาที่สำคัญที่สุดที่การแก้ไขปัญหายาเสพติดใต้ยังไม่บรรลุผลคือ “ประชาชนไม่เชื่อมั่นและไว้วางใจเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงต่อต้านและไม่ให้ความร่วมมือ” จึงเกิดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่มีมาก ความยุติธรรม ความเสมอภาค สิทธิพลเมืองยังถูกละเลย ถึงแม้จะมีการทุ่มงบประมาณจำนวนมากลงไปเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ความสำเร็จและสันติสุขก็อาจจะยังอยู่ห่างไกล

การแต่งตั้งคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และการจัดตั้ง ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ปัญหายาเสพติดชายแดนภาคใต้ ภายใต้คำขวัญ “ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ นำสันติสุขสู่ชายแดนภาคใต้” นั้น เป็นมิติใหม่ในการทำงานเชิงรุกที่สำคัญของรัฐบาล ที่มุ่งเน้นการแยกเอาปัญหาที่เป็นผลกระทบต่อจิตใจของประชาชนโดยเฉพาะปัญหาการไม่ได้รับความยุติธรรมจากการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ กรณีการออกหมายจับในคดีความมั่นคงทั้งหมดมาจับตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 และหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมถึงปัญหาที่ประชาชนในพื้นที่ไม่ไว้วางใจต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้การแก้ปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ยังไม่บรรลุผลสำเร็จเนื่องจากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ และขาดความเชื่อมั่นว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีความยุติธรรม ดังนั้นการหาแนวทางแก้ไขและเยียวยาประชาชนเป็นการเฉพาะโดยคณะทำงานรับเรื่องราวร้องทุกข์และศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์จะเป็นเสมือนแพทย์เฉพาะทางหรือเป็นแพทย์ทางเลือกที่เข้าไปช่วยเสาะแสวงและแก้ไขปัญหายาเสพติดชายแดนภาคใต้ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้ป่วยเรื้อรัง ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้กับประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในพื้นที่ซึ่งสะสมมายาวนาน รวมทั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ดังกล่าวจะต้องขยายผล

การดำเนินการไปยังศาลากลางจังหวัดและที่ว่าการอำเภอต่างๆ ชมรมทนายมุสลิมทุกแห่งในพื้นที่
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศูนย์ดำรงธรรมศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ กองอำนวยการ
รักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ทุกระดับ โรงเรียนปอเนาะ และมัสยิด โดยดำเนินการควบคู่ไปกับ
มิติด้านการเจรจากับกลุ่มก่อความไม่สงบของสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) และมิติด้านการพัฒนา
ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และประสานการทำงานกับหน่วยงาน
ด้านความมั่นคงในพื้นที่ทุกหน่วยงาน เพื่อให้พี่น้องประชาชนในจังหวัดชายแดนใต้ดำเนินชีวิตอย่าง
ปกติสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และบังเกิดความสงบในพื้นที่
รวมทั้งเกิดความสามัคคีของคนในชาติตลอดไป

ภาคผนวก ก.

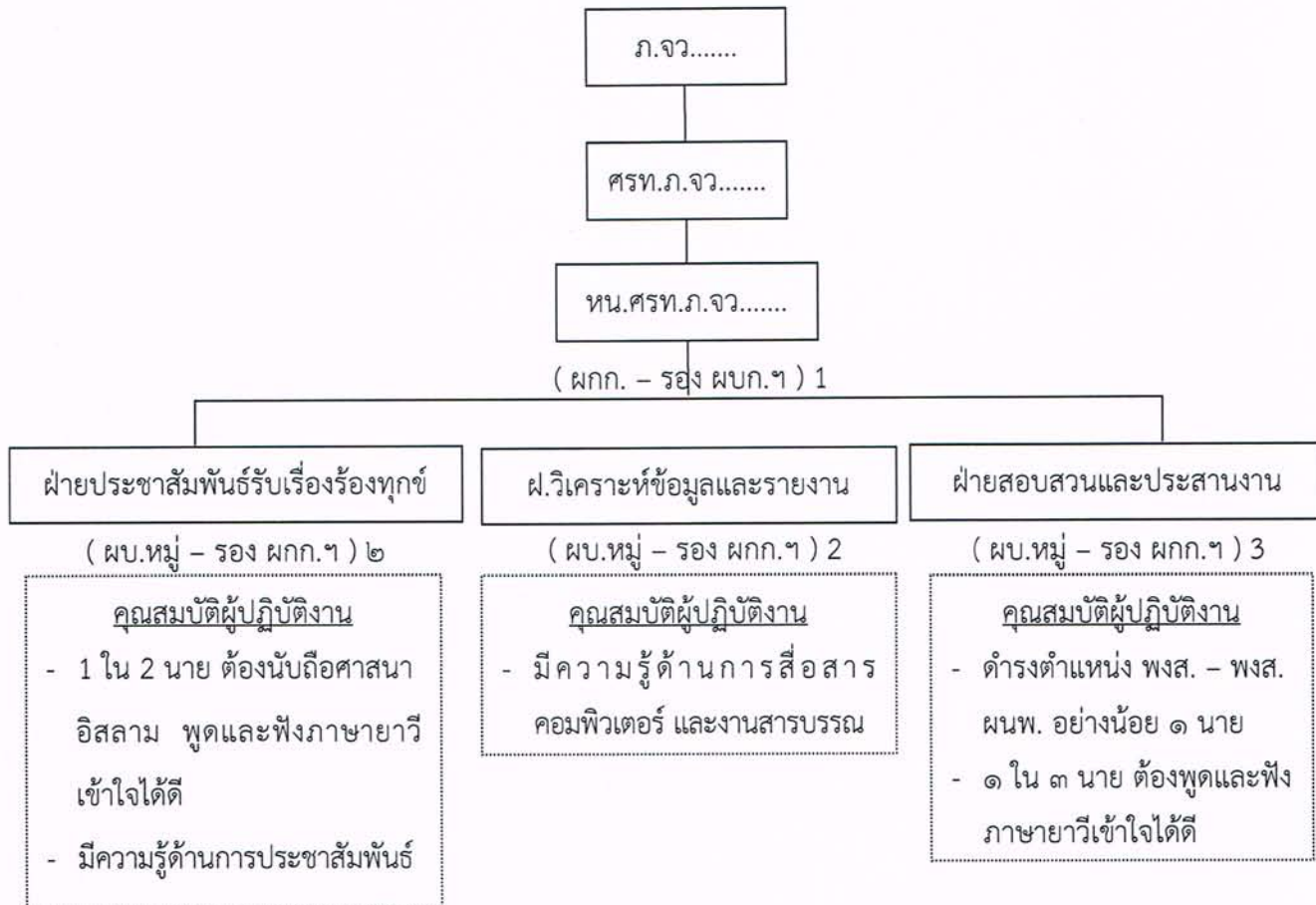
1. ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศรท.ศชต.) ใช้โครงสร้างตามแผนผังดังนี้

แผนผังที่ 1 : แสดงโครงสร้างการปฏิบัติงานศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศรท.ศชต.)

2. ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของตำรวจภูธรจังหวัด (ศรท.ภ.จว.) จำนวน 3 ศูนย์ ได้แก่

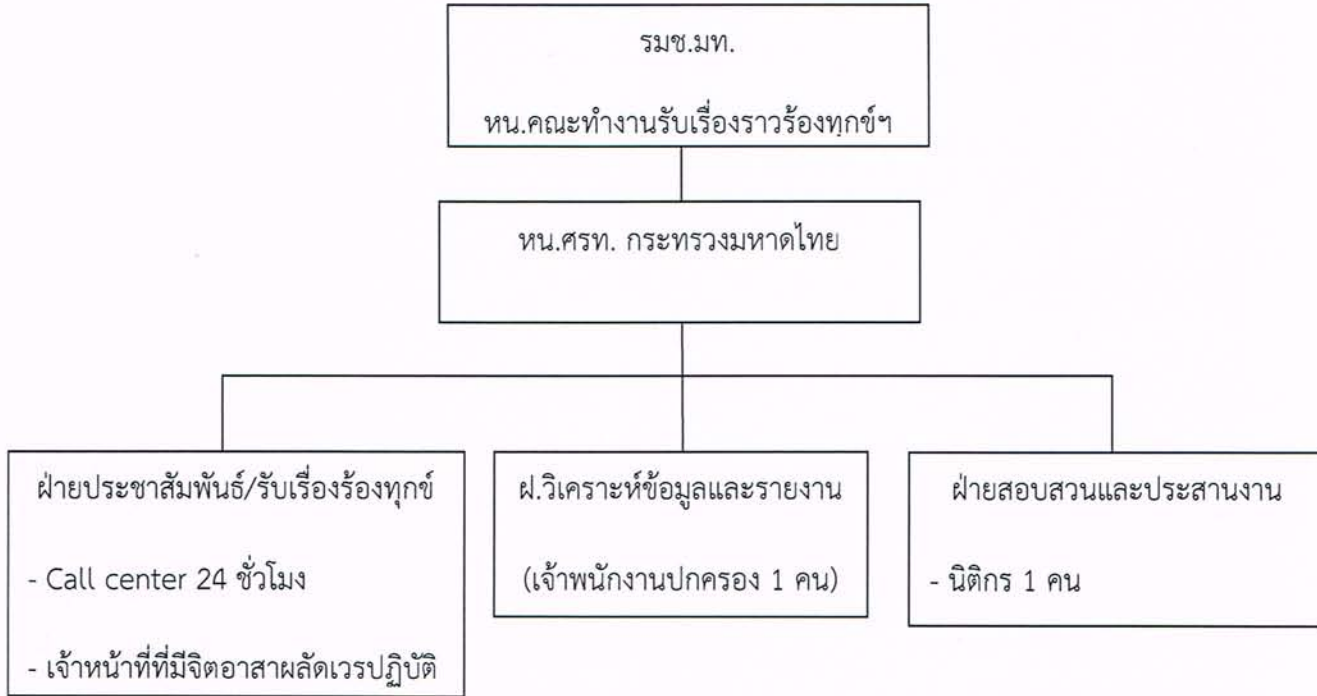
- 1) ศรท.ภ.จว.ยะลา
- 2) ศรท.ภ.จว. ปัตตานี
- 3) ศรท.ภ.จว.นราธิวาส ใช้โครงสร้างตามแผนผังดังนี้

แผนผังที่ 2 : แสดงโครงสร้างการปฏิบัติงานของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของตำรวจภูธรจังหวัด
(ศรท.ภ.จว.ยะลา/ปัตตานี/นราธิวาส)

3. ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ (ส่วนกลาง) กระทรวงมหาดไทย (ศรท.มท.) ใช้โครงสร้างตามแผนผังดังนี้

แผนผังที่ 3 : แสดงโครงสร้างการปฏิบัติงานของศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ฯ (ส่วนกลาง) กระทรวงมหาดไทย (ศรท.มท.)

บรรณานุกรม

กระทรวงมหาดไทย. รายงานผลการดำเนินงานของกระทรวงมหาดไทยในรอบปีงบประมาณ

พ.ศ.2556. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2556.

กระทรวงมหาดไทย. รายงานผลการตรวจราชการของผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2555. กรุงเทพมหานคร : 2556.

กระทรวงมหาดไทย. ข้อเสนอแนะกฎหมายสำคัญและแนวทางการดำเนินงานในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพมหานคร : 2556

กิตติ รัตนฉายา. ปัญหาสังคมชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส). ปริญญาโท กศ.ม.สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2526.

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. ไทยมุสลิม. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2519.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. รายงานการเอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2549

คมสิทธิ์ สุริยวรรณ. นโยบายแก้ไขปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ พบ.ม. . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2529.

ชมรมไทยมุสลิม. ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นิพนธ์ ช่วยชูสุวรรณ. ปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : รูปแบบทางวัฒนธรรมโดยสันติวิธี. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.

ประชุม รอดประเสริฐ. นโยบายและการวางแผน : หลักการและทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, 2535.

ปริญญา อุดมทรัพย์ และคณะ. ข้อค้นพบจากการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปัญหาพื้นฐานของจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสนับสนุนการวิจัย, 2545.

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์. ต้องรู้แก่น “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ก่อนสาบปมได้. 2549.

สระอนี ดอเร. ความเห็นของคนท้องถิ่นต่อสถานการณ์ความรุนแรงภาคใต้ ศึกษาจากใบปลิวข้อเขียนข้างอาคารสื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : รายงานวิจัยคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549.

- สระรอนี ดอเร. ความเห็นของคนท้องถิ่นต่อสถานการณ์ความรุนแรงภาคใต้ ศึกษาจากใบปลิว
ข้อเขียนข้างอาคารสื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : รายงานวิจัยคณะกรรมการอิสระเพื่อความ
สมานฉันท์แห่งชาติ, 2549.
- วรเดช จันทศร. การนำนโยบายไปปฏิบัติ : ตัวแบบและคุณค่า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2527.
- สมาคมนักปกครองแห่งประเทศไทย. การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในมุมมองของสมาคม
นักปกครองแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อสาารักชาติดินแดน, 2556.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. นโยบายสาธารณะ : ความคิดการวิเคราะห์และกระบวนการ.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2527.
- สมยศ นาวิการ. การบริหารพฤติกรรมและองค์การ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวันออก, 2540.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. การบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2542.
- สมโชติ อ่องสกุล. การปฏิรูปการปกครองมณฑลปัตตานี (พ.ศ.2449-2474). ปริญญาโท กศ.ม.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. นโยบายการบริหารและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.
2555. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2555.
- สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2554.
- สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. รายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามนโยบาย
พื้นฐานแห่งรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2555.
- ศุภชัย ยาวะประภาช. นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2540.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการ
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2556. ยะลา, 2556.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. รายงานประจำปี 2555 ANNUAL REPORT 2012
ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา, 2556.
- อัชชะฮีด อับดุลกอเดรเอาเดฮ. อิสลามกับมุสลิม. กรุงเทพมหานคร : พัทธ์การพิมพ์, 2533.
-